

УДК 364.4:314.74(4-6ЄС)

DOI 10.31499/2618-0715.2(17).2026.361116

ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО МІГРАНТІВ

Панченко Роман, аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,
Уманський національний університет.

ORCID: 0009-0007-4023-6332

E-mail: roman.panchenko@udpu.edu.ua

У статті проаналізовано еволюцію соціальної політики Європейського Союзу щодо мігрантів від повоєнного періоду до сьогодення. Виокремлено п'ять основних етапів розвитку міграційної політики ЄС, охарактеризовано їхні ключові особливості, нормативно-правове підґрунтя та зв'язок із соціальною політикою. Досліджено вплив економічних криз, процесів європейської інтеграції, міграційної кризи 2015 року та повномасштабної війни в Україні на трансформацію підходів ЄС до регулювання міграції. Встановлено, що сучасна політика ЄС поєднує гуманітарний захист, інтеграцію мігрантів, соціальне забезпечення та безпекові механізми управління міграційними процесами.

Ключові слова: міграція, мігранти, соціальна політика, Європейський Союз, інтеграція, міграційна політика.

THE EVOLUTION OF THE EUROPEAN UNION'S SOCIAL POLICY TOWARD MIGRANTS

Panchenko Roman, PhD student, Department of Social Pedagogy and Social Work,
Uman National University.

ORCID: 0009-0007-4023-6332

E-mail: roman.panchenko@udpu.edu.ua

The article examines the evolution of the European Union's social policy toward migrants from the post-World War II period to the present day. It traces how migration governance in Europe has gradually shifted from fragmented regulation of labour mobility to a comprehensive supranational system integrating humanitarian protection, social inclusion, and security-oriented mechanisms. Based on a systematic review of academic literature and key EU normative documents, the study identifies five major periods in the development of EU migration policy, each shaped by distinct economic, political, and security contexts.

The first period (1950s – early 1970s) is characterized by post-war labour shortages and the implementation of “guest worker” programmes, accompanied by the establishment of foundational human rights instruments and early free movement regulations within the European Communities. The second period (mid-1970s–late 1980s) reflects the impact of economic crisis and the termination of active labour recruitment, alongside the gradual institutionalization of immigrant settlement and early integration policies. The third period (1990s – 2010) marks a transition toward supranational coordination following the end of the Cold War, increased intra-European mobility, and the development of the Common European Asylum System, while also highlighting growing migration pressures from conflict regions.

The fourth period (2011–2022) is defined by intensified migration flows following the Arab Spring and the 2015 migration crisis, which led to the strengthening of border control mechanisms,

externalization of migration management, and increased tensions between humanitarian obligations and security concerns. The fifth period (2022–present) is associated with the activation of the Temporary Protection Directive in response to Russia's full-scale invasion of Ukraine, demonstrating an unprecedented level of rapid humanitarian response and large-scale social inclusion measures for displaced populations.

The study concludes that EU social policy toward migrants has evolved into a multidimensional governance framework that balances human rights protection, migrant integration, social welfare provision, and border security. This evolution reflects the EU's ongoing efforts to adapt to global migration challenges while maintaining a balance between solidarity, legal responsibility, and control mechanisms.

Keywords: migration, migrants, social policy, European Union, integration, migration policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Європейська інтеграція розпочалася у повоєнний час і зазнала першої інституціоналізації через об'єднання кількох країн у Європейську спільноту вугілля та сталі. До офіційного створення Європейського Союзу після підписання Маастрихтського договору у 1992 році спільнота пройшла через різні процеси, що формували соціальну політику стосовно мігрантів, адже міграція відігравала важливу роль у творенні об'єднання європейських держав – як фасилітуючу, так і ускладнюючу. Починаючи з 1950-х років, Європа почала трансформуватися з континенту еміграції на «континент імміграції», де міграція нині часто має більший вплив на структуру населення, ніж співвідношення народжуваності та смертності.

Стан дослідженості наукової проблеми. Дослідження еволюції соціальної політики ЄС щодо мігрантів базується на міждисциплінарному поєднанні праць із міграційних студій, соціальної політики, міжнародного права та європейської інтеграції. Аналіз джерел дозволяє простежити поступовий перехід від післявоєнної моделі трудової міграції до сучасної комплексної системи управління міграційними процесами, яка поєднує гуманітарний захист, інтеграцію та безпекові механізми.

Базовими для розуміння історичної динаміки міграції є праці С. Каслза, Г. де Гааса та М. Дж. Міллера [3], у яких міграція розглядається як глобальний структурний процес, тісно пов'язаний із економічними трансформаціями, ринком праці та міжнародною нерівністю. Автори підкреслюють, що після Другої світової війни Західна Європа перетворилася з регіону еміграції на регіон імміграції. Важливе значення для періодизації міграційних процесів та пов'язаною із цим соціальною політикою мають дослідження К. ван Мола та Г. де Валк [12], які виокремили основні етапи розвитку міграції у повоєнній Європі. Їхній підхід став теоретичною основою для подальшого розширення періодизації до сучасного етапу, пов'язаного з міграційною кризою XXI століття.

Історичний вимір міграції в Європі ґрунтовно проаналізовано у працях Р. Мюнца [10] та Г. Фассманна [4]. Автори досліджують східно-західні міграційні потоки в умовах холодної війни, роль політичних криз та трансформацію Європи у «континент імміграції». Особливу увагу приділено впливу падіння «залізної завіси» та розпаду соціалістичного блоку на масштаби мобільності населення.

Політичні аспекти міграційної політики ЄС розкрито у працях Е. Геддеса та П. Шолтена [5], де аналізується процес європеїзації міграційного управління, формування спільної системи притулку та посилення безпекового компоненту політики після 1990-х років. Автори наголошують на поступовому переході від національних до наднаціональних механізмів регулювання міграції.

Проблеми інтеграції мігрантів, мультикультуралізму та громадянства висвітлені у працях Р. Гансена [6] та Е. Мессіні [7]. Автори показують, що після припинення програм «гостьових працівників» у 1970-х роках європейські держави були змушені перейти від тимчасової трудової моделі до політики довготривалої інтеграції мігрантів та їхніх сімей.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Окремий блок джерел присвячений сучасним кризам та зовнішньому виміру міграційної політики ЄС [2; 1]. Дослідники звертають увагу на суперечність між безпековими інтересами ЄС та дотриманням прав людини.

Значну джерельну базу становлять нормативно-правові документи ЄС і міжнародного права, що демонструють еволюцію політики ЄС від гарантування базових прав мігрантів до створення комплексної системи регулювання притулку та інтеграції.

Отже, аналіз джерел свідчить, що соціальна політика ЄС щодо мігрантів формувалася під впливом економічних потреб, геополітичних криз, процесів європейської інтеграції та безпекових викликів. Проте у наявних дослідженнях недостатньо уваги приділено соціальній політиці ЄС стосовно мігрантів.

Мета статті пов'язана з тим, щоб висвітлити еволюцію формування соціальної політики ЄС після другої світової війни до сьогодні.

Методи дослідження. Автором використано історико-генетичний, історико-порівняльний і системний методи, метод періодизації, а також аналіз, синтез і контент-аналіз нормативно-правових документів ЄС. Це дало змогу простежити еволюцію соціальної політики ЄС щодо мігрантів і визначити основні тенденції її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковці К. ван Мол і Г. де Валкі (2016) розробили періодизацію міграції у повоєнній Європі, виокремивши три основні періоди [12, с. 31] (див. Табл. 1). Слід зазначити, що періодизація починається з 1950 років, хоча офіційно Європейський Союз ще не був створений. Ми керуємося складом такого наднаціонального утворення як Європейська спільнота вугілля та сталі, що об'єднало Бельгію, Західну Німеччину, Італію, Люксембург, Нідерланди та Францію, а згодом – ЄС, кількість держав у якому поступово доведено до двадцяти семи. Отже, у різні періоди міграцію в Європейському Союзі представлено у різних територіальних межах.

Ми систематизували дані з початку ХХІ століття, що дало нам підстави до розширення періодизації дотепер (2026 р.) і виокремлення ще двох періодів. На початок четвертого періоду йдеться про 27 держав після двох хвиль розширення – у 2004 році (+10 країн) і в 2007 році (2 країни). На початку п'ятого періоду аналіз проведено на стосовно 27 країн – після приєднання Хорватії і виходу Об'єднаного Королівства зі складу ЄС.

Таблиця 1.
Періодизація міграції у Європейському Союзі

Період	Характеристики міграції в цей період
Перший період (1950 – до нафтової кризи 1973–1974 років)	характеризувався стабільним економічним зростанням і розвитком, упровадженням програм «гостьових працівників», (ре)міграцією з колишніх колоній до метрополій, а також потоками біженців, переважно зі Сходу на Захід.
Другий період (1974 (нафтова криза – кінець 1980-х років (падіння «залізної завіси»)	характеризувався обмеженням трудової міграції, зростанням возз'єднання сімей і кількості заяв про притулок, а також зміною напрямів потоків до Південної Європи.
Третій період (1990-ті роки–2010)* (до початку арабської весни)	характеризувався зростанням впливу й контролю з боку Європейського Союзу (ЄС) над міграцією з третіх країн до ЄС, а також заохоченням внутрішньоєвропейської мобільності.
Четвертий період (2011 – 2022) (до початку повномасштабної	позначений посиленням контролю за міграцією, екстерналізацією політики та зростанням напруженості між гуманітарними принципами і безпековими підходами.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

війни в Україні) **	
П'ятий період (2022 – дотепер)***	характеризується кризоорієнтованою міграційною політикою ЄС, посиленням тимчасового захисту, підтримкою швидкої інтеграції переміщених осіб та реформуванням системи притулку.

*Автори публікації (2016) [12] залишають цей період без верхньої хронологічної межі, стверджуючи, що він продовжує тривати на час написання праці.

** – доповнення періодизації – автор статті

*** – доповнення періодизації – автор статті

Охарактеризуємо ці періоди більш детально та простежимо зв'язок між міграційними процесами і формуванням соціальної політики як реакції на них.

Перший період (1950 – до нафтової кризи 1973–1974 років). Слід зазначити, що у другій половині ХХ століття не було повних даних про хронологічну динаміку та географію всіх релевантних міграційних потоків. Демографічний аналіз показував, що з 1950-х років міжнародна міграція переважно відбувалася з однієї європейської країни до іншої, а не з Азії та Африки до Європи [10, с. 203].

Перший період характеризувався формуванням післявоєнної моделі трудової міграції в Західній Європі та активним переміщенням населення під впливом економічних і політичних чинників.

По-перше, швидке економічне зростання після Другої світової війни та відбудова промисловості спричинили дефіцит робочої сили в країнах Західної Європи. Це зумовило запровадження програм залучення іноземних працівників, відомих як програми «гостьових працівників». У межах цих програм уряди укладали двосторонні угоди з державами Південної Європи та Середземноморського регіону для тимчасового залучення трудових мігрантів до промисловості, будівництва та транспорту.

По-друге, важливою тенденцією цього періоду стала (ре)міграція населення з колишніх колоній до європейських метрополій. Після процесів деколонізації значні міграційні потоки спрямовувалися до держав Західної Європи, зокрема до Великої Британії, Франції та Нідерландів, де вихідці з колишніх колоній заповнювали дефіцит робочої сили в різних секторах економіки.

По-третє, міграційні процеси були пов'язані з політичним протистоянням періоду холодної війни. У цей час спостерігалися потоки біженців зі Східної до Західної Європи, що було зумовлено політичними кризами та обмеженнями свободи пересування в соціалістичних країнах [9]. Завершення цього періоду пов'язують із наслідками нафтової кризи 1973 року, яка спричинила економічний спад і призвела до припинення масового набору іноземних працівників у багатьох країнах Західної Європи [8].

Таблиця 2.

Еволюція соціальної політики, що регулює міграційні процеси в ЄС: перший період

Нормативний документ	Що регулює документ
Європейська конвенція з прав людини (1950)	Прийнята в межах Ради Європи. Гарантує фундаментальні права людини, включно із захистом від дискримінації та правом на свободу пересування. Стала базовим правовим документом для захисту прав мігрантів і біженців у Європі.
Конвенція про статус біженців (1951)	Визначає поняття «біженець» та основні права цієї категорії осіб. Встановлює принцип <i>non-refoulement</i> (заборона примусового повернення біженців у країни, де їм загрожує небезпека).
Протокол	Скасував часові та географічні обмеження Конвенції 1951

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

щодо статусу біженців (1967)	р. Розширив її застосування на всі нові хвилі біженців.
Європейська соціальна хартія (1961)	Визначає соціально-економічні права громадян та трудових мігрантів. Закріплює право на працю, соціальний захист та рівні умови праці для іноземців.
Римський договір (1957)	Заснував Європейське економічне співтовариство. Передбачив створення спільного ринку та свободу пересування працівників між державами-членами. Реалізація цього принципу мала відбутися протягом 12 років після набуття чинності договору.
Регламент Ради ЄЕС №1612/68 (1968)	Право громадян держав-членів працювати в іншій країні ЄС. Рівне ставлення до працівників незалежно від громадянства. Заборону дискримінації щодо умов праці та оплати. Право членів сім'ї працівника проживати разом із ним. Доступ до соціальних і податкових пільг на тих самих умовах, що й для громадян країни.
Директива Ради 68/360/ЄЕС (1968)	Право громадян держав-членів працювати в іншій країні ЄЕС. Скасування адміністративних обмежень на в'їзд і проживання працівників. Право членів сім'ї проживати разом із працівником. Спрощення процедур видачі дозволів на проживання. Гарантію рівного ставлення до працівників інших держав-членів.

Як видно з таблиці (див. Табл. 2), еволюція соціальної політики щодо мігрантів у країнах ЄС у перший період демонструє послідовний перехід від загальних гуманітарно-правових гарантій до комплексної системи регулювання мобільності, працевлаштування та соціального захисту. Початковий етап (1950–1960-ті рр.) характеризується формуванням базових стандартів прав людини та захисту біженців, зокрема закріпленням принципу недискримінації та заборони примусового повернення. У цей період мігранти розглядаються передусім як вразлива категорія, що потребує міжнародного захисту.

Наступний етап пов'язаний із розвитком європейської інтеграції та становленням спільного ринку, де мігранти вже постають як економічні суб'єкти. Нормативні акти ЄЕС закріплюють свободу пересування працівників, рівний доступ до праці, соціальних і податкових пільг, а також право на возз'єднання сім'ї. Це означає перехід від суто захисної до інтеграційної моделі політики.

Загалом, еволюція соціальної політики ЄС щодо мігрантів відображає розширення її цілей: від забезпечення базових прав і безпеки – до створення умов для повноцінної соціально-економічної інтеграції, рівності можливостей і мобільності в межах єдиного європейського простору.

Другий період (1974 – початок 1990-х років). Цей період розвитку міграції в Європі є переломним, оскільки відбувається перехід від економічно зумовленої трудової міграції до більш регульованих і соціально орієнтованих форм мобільності. Після нафтової кризи 1973–1974 років більшість країн Західної Європи (зокрема Німеччина, Франція, Бельгія, Нідерланди) офіційно припинили програми залучення «гостьових працівників». Міграційна політика стала більш обмежувальною, що було зумовлено економічним спадом і зростанням безробіття [5].

Відбулася трансформація каналів міграції, оскільки, попри обмеження, міграція не припинилася, а змінила свою структуру. У цей період можна простежити ознаки інституціоналізації імміграції, адже європейські держави поступово були змушені визнати її довготривалий характер. Унаслідок цього формуються перші інтеграційні політики (наприклад, мовні курси, освітні програми) [5], а також з'являється концепт «другого покоління мігрантів» [3]. Цей період можна вважати початком системного

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

підходу до інтеграції, що дає початок формуванню соціальної політики Європейського Союзу щодо мігрантів.

Наприкінці 1980-х років відбулася певна географічна переорієнтація міграційних потоків. Міграційні потоки почали спрямовуватися до країн Південної Європи (Італія, Іспанія, Греція, Португалія), які почали поступову трансформацію з країн еміграції в країни імміграції. Це пов'язано з економічним розвитком і політичною стабілізацією в цих країнах [Error! Reference source not found.]. Значно зростає кількість шукачів притулку з регіонів політичної нестабільності (Близький Схід, Африка, Латинська Америка) [11]. Це сприяє розвитку національних систем надання притулку, які згодом стали основою для соціальної політики Європейського Союзу.

Водночас зросла політизація міграції і активізувалися дебати щодо інтеграції, ідентичності та мультикультуралізму. Наявність різних підходів сприяло формуванню передумов для появи антиміграційних політичних рухів [6].

Цей період став переломним, оскільки Європа перейшла від тимчасової трудової міграції до сталої імміграції. Попри обмеження, міграція збереглася через сімейні канали та притулок, що спричинило «осідання» мігрантів і розвиток інтеграційних політик. Це заклало основу для подальшої європеїзації формування соціальної політики у 1990-х роках.

Таблиця 3.
Еволюція соціальної політики, що регулює міграційні процеси в ЄС:
другий період

Нормативний документ	Що регулює документ
Європейська конвенція про правовий статус трудових мігрантів (1977)	Забезпечення захисту прав трудових мігрантів. Гарантування рівного ставлення до іноземних працівників. Регулювання умов працевлаштування і проживання. Забезпечення соціального захисту та соціального забезпечення. Захист прав членів сімей трудових мігрантів.
Шенгенська угода (1985)	Скасування внутрішніх кордонів між державами-учасницями. Єдина візова політика для поїздок у межах Шенгенської зони. Посилений контроль на зовнішніх кордонах. Співпраця поліції та митних служб для забезпечення безпеки. Створення Шенгенської інформаційної системи (SIS) для обміну даними між державами.
Єдиний європейський акт (1986)	Створення єдиного внутрішнього ринку Європи. Забезпечення вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Посилення економічної та політичної інтеграції. Розширення повноважень європейських інституцій.

Другий період розвитку соціальної політики в ЄС щодо мігрантів відображає суттєву зміну підходів під впливом економічних і геополітичних чинників. Після нафтової кризи 1974 року відбулося певне обмеження трудової міграції, однак водночас посилилася увага до правового та соціального захисту вже наявних мігрантів. Це засвідчує Європейська конвенція 1977 року, яка закріпила стандарти рівного ставлення, соціального забезпечення та захисту сімей трудових мігрантів.

У середині 1980-х років спостерігається переорієнтація політики у бік поглиблення інтеграції та одночасного посилення контролю. Шенгенська угода започаткувала нову модель: скасування внутрішніх кордонів супроводжується зміцненням зовнішніх та розвитком міждержавної співпраці у сфері безпеки. Паралельно Єдиний європейський акт заклали основу для формування єдиного ринку, де свобода руху робочої сили стала одним із ключових принципів.

Отже, цей період характеризується поєднанням двох взаємопов'язаних тенденцій: з одного боку – інституціоналізація прав і соціального захисту мігрантів, а з іншого – формування спільного європейського простору без внутрішніх кордонів із посиленням контролем на зовнішніх рубежах. Це створило передумови для сучасної комплексної міграційної політики ЄС, яка балансує між свободою пересування, безпекою та соціальною інтеграцією.

Третій період (1990-ті роки-2010). Ситуація кардинально змінилася після падіння «залізної завіси». Бідніші країни Східної Європи та південного узбережжя Середземномор'я сприйняли можливість еміграції своїх громадян до Західної Європи як спосіб зменшення високого рівня безробіття всередині країни походження. Завершення політичного поділу Європи спричинило хвилю масової міграції. У період між 1989 і 1993 роками понад чотири мільйони європейців залишили свої країни. Більшість із них перемістилися зі Східної Європи на Захід [4]. Ще п'ять мільйонів людей втратили свої домівки на території колишньої Югославії внаслідок війни та етнічних чисток. Від 1947–1948 років Європа не переживала міграції такого масштабу, як на початку 1990-х років [10, с. 202]. На відміну від деяких прогнозів, масова еміграція з колишнього Радянського Союзу не відбулася в першій половині 1990-х років. Водночас кількість біженців і внутрішньо переміщених осіб стрімко зростала внаслідок воєн та етнічних конфліктів (Вірменія, Азербайджан, Грузія, Таджикистан, а згодом – Чечня та Інгусетія, Югославія).

Унаслідок п'ятої і шостої хвиль розширення до Європейського Союзу приєдналися Кіпр, Естонія, Литва, Латвія, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина і Чехія (2004 р.) і Болгарія і Румунія (2007), унаслідок чого і країни здійснили значні кроки для інтеграції з міграційною політикою ЄС. Унаслідок цього регіон, який до того переважно був транзитною територією для мігрантів, поступово перетворився на місце їхнього тривалішого перебування. У більшості країн кількість шукачів притулку загалом зростала.

Водночас більш економічно розвинені країни були привабливішими для мігрантів. Саме це стало головною причиною того, що ейфорія з приводу завершення холодної війни та створення «великої Європи» без кордонів швидко згасла – принаймні на Заході. Багато західноєвропейців невдовзі відчули потребу закрити свої країни.

Попри загальну тенденцію до посилення бар'єрів для в'їзду до ЄС, можна спостерігати і окремі випадки спрощення правил. Наприклад, у Польщі з 2007 року сезонні працівники з Білорусі, Росії та України могли працювати в окремих секторах без отримання візи. Такі винятки свідчать про те, що міграційна політика часто реагує на економічні потреби держав.

Таким чином, вплив Європейського Союзу на транскордонну мобільність має суперечливий характер. З одного боку, міграційні переміщення всередині Європи значно полегшилися, що сприяло відновленню багатьох транскордонних зв'язків, які були обмежені під час холодної війни. З іншого боку, запровадження уніфікованих правил часто супроводжувалося посиленням прикордонного контролю, що призвело до обмеження міграційних потоків та до більш стриманої позиції державних адміністрацій щодо мобільності осіб іноземного походження.

Отже, третій період став часом формування сучасної соціальної політики ЄС у сфері міграції. У підсумку, саме в цей період закладається модель, у якій соціальна політика стає ключовим інструментом управління міграцією, поєднуючи принципи соціальної інтеграції, економічної доцільності та безпеки.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Таблиця 4.

Еволюція соціальної політики, що регулює міграційні процеси в ЄС: третій період

Нормативний документ	Що регулює документ
Дублінська конвенція (1990)	Документ встановлює правила, які визначають відповідальну державу за розгляд заяви про притулок, щоб: уникнути подання кількох заяв у різних країнах; запобігти ситуації, коли жодна держава не бере відповідальності за заяву; забезпечити ефективну систему розгляду клопотань про притулок.

Цей період у розвитку міграційної політики ЄС позначений переходом до системного наднаціонального регулювання, де ключовим стає питання координації відповідальності між державами-членами. Запровадження Дублінської конвенції відображає прагнення впорядкувати процес надання притулку, уникнути дублювання заяв і водночас гарантувати, що кожна з них буде розглянута.

Соціальна політика щодо мігрантів у цей період набуває більш інституціоналізованого характеру: поряд із забезпеченням базових прав формується спільна європейська система притулку, що передбачає мінімальні стандарти прийому, процедур і захисту. Водночас посилюється логіка «розподілу відповідальності», яка фактично покладає основний тягар на країни першого в'їзду, що створює певні дисбаланси всередині ЄС.

Загалом, цей етап характеризується переходом від переважно економічно орієнтованої та інтеграційної політики до більш комплексної моделі, де поєднуються гуманітарні зобов'язання, адміністративна ефективність і контроль над міграційними потоками. Це заклало основу для подальших реформ у сфері спільної європейської системи притулку напередодні нових міграційних викликів початку 2010-х років.

Четвертий період (2011 – 2022). Маємо зазначити, що аналіз суспільно-політичної ситуації у світі та її вплив на імміграцію у країни Європейського Союзу доводить, що у 2011 році після подій, пов'язаних із так званою «арабською весною» посилілися міграційні процеси. Упродовж цього періоду у міграційній політиці та практиці у Європейському Союзі сформувалося кілька важливих тенденцій.

По-перше, ключовою подією стала так звана міграційна криза 2015-2016 років, коли до ЄС прибули понад мільйон шукачів притулку, переважно з Сирії, Афганістану та Іраку. Основними маршрутами стали Східносередземноморський і Балканський маршрути, що проходили через Туреччину, Грецію та країни Західних Балкан. Ця ситуація спричинила серйозну політичну напруженість між державами-членами щодо розподілу відповідальності за прийом біженців.

По-друге, важливою подією стало укладення міграційної угоди між ЄС і Туреччиною у 2016 році, яка передбачала повернення частини мігрантів із грецьких островів до Туреччини в обмін на фінансову підтримку та інші політичні домовленості. Ця угода стала одним із ключових інструментів політики зовнішнього стримування.

По-третє, у цей період посилилася інституційна роль європейських агентств, насамперед Frontex (Європейського агентства прикордонної та берегової охорони). Його мандат був розширений, а фінансування значно збільшене, що дало змогу посилити моніторинг і контроль зовнішніх кордонів ЄС.

По-четверте, відбулися зміни у внутрішній міграційній політиці ЄС. Частина держав тимчасово відновлювала контроль на внутрішніх кордонах у межах Шенгенської угоди, що стало реакцією на різке зростання міграційних потоків і загрози безпеці.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

По-п'яте, зросло значення міграції як політичного та безпекового питання у внутрішній політиці держав ЄС. Це супроводжувалося посиленням суспільних дискусій щодо інтеграції мігрантів, зростанням антиміграційних настроїв і переглядом національних політик надання притулку.

Окремою тенденцією стало посилення ролі прикордонних держав ЄС, таких як Італія, Греція та Іспанія, які стали основними точками прибуття мігрантів через Середземне море. Саме в цей період значно зросла увага до Центральносередземноморського маршруту через Лівію до Італії.

Наприкінці цього періоду на міграційні процеси почали впливати нові кризи та геополітичні фактори, зокрема міграційна напруга на кордоні Білорусі і Польщі у 2021 році, а також наслідки пандемії COVID-19, яка тимчасово обмежила мобільність, але водночас підкреслила залежність економік ЄС від трудової міграції.

Таблиця 5.
Еволюція соціальної політики, що регулює міграційні процеси в ЄС:
четвертий період

Нормативний документ	Що регулює документ
Директива 2011/95/ЄС (2011)	Визначає стандарти надання міжнародного захисту. Уточнює статус біженців та осіб, які потребують додаткового захисту.
Директива 2013/32/ЄС (2013)	Встановлює процедури розгляду заяв про надання притулку. Спрямована на уніфікацію процедур у державах-членах.
Директива 2013/33/ЄС (2013)	Визначає стандарти прийому шукачів притулку. Регулює умови проживання, доступ до праці та соціальних послуг.
Регламент ЄС №604/2013 (2013)	Оновлює механізм визначення держави, відповідальної за розгляд заяви про притулок. Закріплює принцип «першої країни в'їзду».
Регламент ЄС №603/2013 (2013)	Створює систему збору відбитків пальців шукачів притулку. Використовується для реалізації Дублінського регламенту.
Європейська міграційна програма (2015)	Передбачала механізми перерозподілу біженців між державами-членами. Посилила боротьбу з нелегальною міграцією. Спрямована на зміцнення зовнішніх кордонів.
Угода ЄС – Туреччина (2016)	Передбачає повернення нелегальних мігрантів із Греції до Туреччини. Зменшила потоки нелегальної міграції до ЄС.
Європейська прикордонна та берегова охорона (2016)	Реформування агентства Frontex; розширення повноважень щодо охорони зовнішніх кордонів ЄС.
Глобальний підхід до міграції та мобільності (2011)	Визначає зовнішній вимір міграційної політики ЄС. Поєднує міграцію, розвиток і безпеку.
Новий пакт про міграцію та притулок (2020)	Спроба реформувати систему притулку ЄС. Передбачає баланс між відповідальністю та солідарністю держав-членів.

Четвертий період розвитку соціальної політики ЄС характеризується переходом до комплексної, багаторівневої системи регулювання, що поєднує гуманітарний захист, безпекові механізми та інструменти управління міграційними потоками. На відміну від попередніх етапів, соціальна політика щодо мігрантів у цей час значною мірою інституціоналізується через деталізовані стандарти: від визначення статусу біженця і процедур розгляду заяв до умов прийому, доступу до праці та соціальних послуг.

Водночас міграційна криза 2015 року стала каталізатором посилення безпекового виміру політики. Поряд із розвитком системи захисту (уніфікація процедур, мінімальні

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

стандарті прийому), ЄС активно впроваджує інструменти контролю: удосконалення Дублінського механізму, створення біометричних баз даних, зміцнення зовнішніх кордонів і розширення повноважень Frontex. З'являється також зовнішній вимір міграційної політики – співпраця з третіми країнами (зокрема, угода з Туреччиною), спрямована на стримування міграційних потоків ще поза межами ЄС.

Важливою тенденцією цього періоду є спроба знайти баланс між відповідальністю та солідарністю держав-членів, що відображено у Європейській міграційній програмі та Новому пакті про міграцію і притулок. Однак на практиці цей баланс залишається складним через нерівномірний розподіл міграційного навантаження між країнами.

Отже, соціальна політика ЄС щодо мігрантів у 2011–2022 рр. еволюціонує у напрямі інтегрованої моделі, де поєднуються стандарти захисту прав людини, механізми соціальної інтеграції та посилені інструменти контролю і безпеки. Це свідчить про прагнення ЄС адаптуватися до нових глобальних викликів, зберігаючи водночас базові гуманітарні принципи.

П'ятий період (2022 – дотепер). Наступна міграційна хвиля на територію Європейського Союзу, яка визначила початок п'ятого періоду, пов'язана з початком повномасштабної війни в Україні.

Таблиця 6.
Еволюція соціальної політики, що регулює міграційні процеси в ЄС:
п'ятий період

Нормативний документ	Що регулює документ
Рішення Ради ЄС про тимчасовий захист (2022)	Вперше активовано механізм тимчасового захисту в ЄС. Надає право на проживання, доступ до ринку праці, освіти та соціального забезпечення. Застосовується до осіб, які залишили Україну після 24 лютого 2022 р.
Пакет реформ міграційної політики ЄС (2024)	Включає нові регламенти щодо: процедур надання притулку; перевірки мігрантів на кордоні (screening); механізмів розподілу відповідальності між країнами ЄС.

П'ятий період у розвитку міграційної політики ЄС позначений безпрецедентною швидкістю реагування на кризові виклики та посиленням практичної складової соціального захисту. Вперше було активовано механізм тимчасового захисту, що засвідчило здатність ЄС оперативного забезпечити мільйонам людей не лише безпечний статус перебування, а й реальний доступ до ключових соціальних прав – праці, освіти та соціального забезпечення. На відміну від попередніх періодів, акцент зміщується з тривалих процедур розгляду заяв на негайну інтеграцію та підтримку.

Водночас новий пакет реформ 2024 року демонструє прагнення ЄС системно модернізувати міграційну політику з урахуванням досвіду останніх криз. Посилюється роль прикордонних процедур, удосконалюються механізми розгляду заяв про притулок і робиться спроба більш справедливого розподілу відповідальності між державами-членами. Це свідчить про подальший розвиток балансу між гуманітарним підходом і управлінням міграційними потоками.

Отже, сучасний етап характеризується переходом до гнучкої, кризоорієнтованої та водночас більш солідарної моделі соціальної політики щодо мігрантів, у якій поєднуються оперативний захист, інтеграційні можливості та інституційно посилене управління міграцією на рівні всього ЄС.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Еволюція соціальної політики Європейського Союзу щодо мігрантів відображає поступовий перехід від фрагментарного регулювання трудової міграції до комплексної наднаціональної системи управління міграційними процесами. Дослідження дало змогу виокремити п'ять основних періодів розвитку міграційної політики ЄС, кожен із яких формувався під

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

впливом економічних, політичних і безпекових викликів. Сучасна соціальна політика ЄС щодо мігрантів має комплексний характер і поєднує гуманітарний захист, інтеграцію, соціальне забезпечення та безпекові механізми. Її еволюція свідчить про прагнення Європейського Союзу адаптуватися до нових глобальних викликів, зберігаючи баланс між принципами прав людини, солідарності та контролю над міграційними процесами.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом ефективності сучасних механізмів інтеграції мігрантів у країнах ЄС, вивченням впливу міграційних криз на трансформацію соціальної політики, а також дослідженням практик соціального захисту осіб, які отримали тимчасовий захист унаслідок війни в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павленко В., Саварин В. Екстерналізація кордонів ЄС: співпраця Європейський Союз, Італія та Лівія у сфері міграції (2000–2010-ті рр.). *European Historical Studies*. 2024. № 27. С. 18–29. URL: <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2024.27.2> (дата звернення: 03.03.2026).
2. Baldwin-Edwards M., Lutterbeck D. Coping with the Libyan migration crisis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2018. Т. 45, № 12. С. 2241–2257. URL: <https://doi.org/10.1080/1369183x.2018.1468391> (дата звернення: 24.02.2026).
3. Castles S., de Haas H., Miller M. J. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. – 5th ed. – London : Palgrave Macmillan, 2014. – 401 p.
4. Fassmann H., Munz R. European East-West Migration, 1945–1992. *International Migration Review*. 1994. Т. 28, № 3. С. 520–538. URL: <https://doi.org/10.2307/2546819> (дата звернення: 26.02.2026).
5. Geddes A., Scholten P. *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. - 2nd ed. – London : SAGE Publications, 2016. – 352 p.
6. Hansen R. *Citizenship and Immigration in Post-war Britain: The Institutional Origins of a Multicultural Nation*. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 288 p.
7. Messina A. M. *West European Immigration and Immigrant Policy in the New Century*. – Westport : Praeger, 2007. – 272 p.
8. Migration Histories // IMISCOE Research Series. Springer. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-92377-8_2 (дата звернення: 05.03.2026).
9. Migration Policy Institute. Free Movement in Europe: Past and Present. URL: <https://www.migrationpolicy.org/article/free-movement-europe-past-and-present> (дата звернення: 05.03.2026).
10. Münz R. A continent of migration: European mass migration in the twentieth century. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 1996. Т. 22, № 2. С. 201–226. URL: <https://doi.org/10.1080/1369183x.1996.9976535> (дата звернення: 24.02.2026).
11. OECD. *Trends in International Migration*. – Paris : OECD Publishing, 1987–1990. Режим доступу: <https://www.oecd.org/migration/>
12. Van Mol C., de Valk H. Migration and Immigrants in Europe: A Historical and Demographic Perspective. *Integration Processes and Policies in Europe* : монографія / ред.: В. Garcés-Mascareñas, R. Penninx. Cham, 2016. С. 31–57. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-21674-4> (дата звернення: 24.02.2026).

REFERENCES

1. Павленко, В., & Саварин, В. (2024). Екстерналізація кордонів ЄС: співпраця Європейський Союз, Італія та Лівія у сфері міграції (2000–2010-ті рр.). *European Historical Studies*, 27, 18–29. <https://doi.org/10.17721/2524-048x.2024.27.2>

2. Baldwin-Edwards, M., & Lutterbeck, D. (2018). Coping with the Libyan migration crisis. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(12), 2241–2257. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1468391>
3. Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Palgrave Macmillan.
4. Fassmann, H., & Munz, R. (1994). European East-West migration, 1945–1992. *International Migration Review*, 28(3), 520–538. <https://doi.org/10.2307/2546819>
5. Geddes, A., & Scholten, P. (2016). *The politics of migration and immigration in Europe* (2nd ed.). SAGE Publications.
6. Hansen, R. (2000). *Citizenship and immigration in post-war Britain: The institutional origins of a multicultural nation*. Oxford University Press.
7. Messina, A. M. (2007). *West European immigration and immigrant policy in the new century*. Praeger.
8. *Migration histories*. (2021). In *IMISCOE Research Series*. Springer. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-92377-8_2
9. Migration Policy Institute. (n.d.). *Free movement in Europe: Past and present*. <https://www.migrationpolicy.org/article/free-movement-europe-past-and-present>
10. Münz, R. (1996). A continent of migration: European mass migration in the twentieth century. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 22(2), 201–226. <https://doi.org/10.1080/1369183X.1996.9976535>
11. OECD. (1987–1990). *Trends in international migration*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/migration/>
12. Van Mol, C., & de Valk, H. (2016). Migration and immigrants in Europe: A historical and demographic perspective. In B. Garcés-Mascareñas & R. Penninx (Eds.), *Integration processes and policies in Europe* (pp. 31–57). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-21674-4>

Конфлікт інтересів. Автор підтверджує відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Дослідження виконане за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї статті.

Дата першого надходження статті до видання – 29.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 12.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 19.05.2026